

**Особливості земельних та екологічних правовідносин
в умовах воєнного стану**

Бахур Олександр Валерійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
01.09.2023	Право	349.41+349.6

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8420391>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У цьому дослідженні проаналізовано шлях та етапи проведених земельних реформ у період незалежності України, основні ідеї та порядок такого запровадження. Досліджено законодавчі зміни щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану, запровадженого внаслідок збройної агресії росії. На підставі проведеного аналізу виокремлено основні зміни в законодавстві стосовно регулювання земельних відносин. Досліджено законодавчі зміни, що стосуються екологічної ситуації в державі, а також встановлено ключові зміни у сфері охорони довкілля. Проведений аналіз нормативно-правових актів дозволив сформулювати перспективні напрямки щодо забезпечення, насамперед, конституційних екологічних прав громадян в Україні, а також реалізації інших прав та інтересів.

Ключові слова: земельне право, екологічне право, війна, воєнний стан, земельні та екологічні правовідносини, нормативно-правове регулювання, охорона довкілля.

Features of land and environmental legal relations in the conditions of martial law

Annotation. The regulation of any legal relationship in the conditions of war presents both the legislator and society with a rather complex process. Because the normative and legal support, despite the war, should properly ensure the rights and interests of citizens, individuals and legal entities guaranteed by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, as well as regulate the procedure for fulfilling obligations. This is also important in the field of land and environmental relations. Therefore, the study of these issues, in the conditions of martial law, as well as regulatory regulation, which is in constant changes and additions, is relevant. A significant number of scientists from various fields of science were engaged in researching the problems of the mentioned questions, in particular P. Gayuduku, Yu. Lupenko, A. Miroshnychenko, I. Yurchenko, A. Chervona, Yu. Shvets, G. Balyuk, M. Koval, N. Malysheva, N. Moskalyuk and others. However, issues related to land reform and environmental security, especially in the context of hostilities, require detailed further study.

The purpose of the article is to analyze the legislative changes adopted after the introduction of martial law in Ukraine, which regulate land and environmental legal relations, and to determine the peculiarities of these issues.

---

¹ доктор філософії в галузі права, адвокат, старший викладач кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, Україна, 21000, м. Вінниця, вул. Грушевського, буд. 2 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5725-5210>

This study analyzes the path and stages of land reforms during the period of Ukraine's independence, the main ideas and the procedure for such implementation. Legislative changes regarding the peculiarities of regulating land relations under martial law introduced as a result of Russia's armed aggression have been studied. On the basis of the carried out analysis, the main changes in the legislation regarding the regulation of land relations have been allocated. Legislative changes related to the environmental situation in the state have been studied, as well as key changes in the field of environmental protection have been identified. The carried out analysis of normative legal acts allowed to form promising directions for ensuring, first of all, the constitutional environmental rights of citizens in Ukraine, as well as the implementation of other rights and interests.

Keywords: land law, environmental law, war, martial law, land and environmental legal relations, legal regulation, environmental protection.

Вступ

Постановка проблеми. Регулювання будь-яких правовідносин в умовах війни ставить як перед законодавцем, так і суспільством неабиякий складний процес. Оскільки нормативно-правове забезпечення, попри війну, має належним чином забезпечувати гарантовані Конституцією України та законами України права та інтереси громадян, фізичних та юридичних осіб, а також врегульовувати порядок виконання зобов'язань. Важливе значення це має і у сфері земельних та екологічних відносин. Тому дослідження зазначених питань, в умовах воєнного стану, а також нормативного регулювання, що перебуває у постійних змінах та доповненнях є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики означених питань займалась значна кількість вчених з різних галузей науки, зокрема П. Гайдуцький, Ю. Лупенко, А. Мірошниченко, І. Юрченко, А. Червона, Ю. Швець, Г. Балюк, М. Коваль, Н. Малишева, Н. Москалюк та інші. Проте питання, пов'язані з земельною реформою та забезпеченням екологічної безпеки, особливо в умовах воєнних дій, потребують детального подальшого вивчення.

Метою статті є аналіз законодавчих змін, прийнятих після запровадження воєнного стану в Україні, що врегульовують земельні та екологічні правовідносини та визначення особливостей у цих питаннях.

Результати

Процес трансформації земельних відносин в Україні розпочався ще на початку 90-х років ХХ століття у зв'язку із прийняттям 18 грудня 1990 року Постанови Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» № 563-ХІІ, якою земельна реформа окреслювалася як складова частина економічної реформи, здійснюваної в Україні у зв'язку з переходом економіки держави до ринкових відносин. Цілями цієї реформи на початку було, зокрема, перерозподілити землі, передаючи їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою сприяння умов рівноправному розвитку різних сфер господарювання на землі. Реформа також мала сприяти формуванню багатокладної економіки, раціональному використанню та охорони земель [1].

З роками формувалась нормативно-правова база земельної реформи та ринку землі, однак суттєвих змін не відбулося, адже цей процес було призупинено введенням в дію Закону України «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)» від 18 січня 2001 року №2242-ІІІ [2], який забороняв власникам земельних часток (паїв) укладати угоди купівлі-продажу, дарування або іншим способом відчужувати земельні частки

(паї), окрім передачі у спадщину та при викупі земель для державних і громадських потреб.

За весь період незалежності України земельна реформа стала найбільш тривалою, адже в її новітній історії вона тривала понад 28 років, пройшовши кілька важливих стадій, серед яких одним із знакових етапів було прийняття 31 березня 2020 року Закону України № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [3], яким і зняла мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Норма закону почала діяти 1 липня 2021 року, саме тоді і було офіційно відкрито ринок землі. Вказаний закон вносив ряд змін, у першу чергу, до Земельного кодексу України, з яких найбільше породив жваві дискусії – це продаж земель товарного сільськогосподарського виробництва та земель для ведення особистого селянського господарства за умови, що вони були виділені у натурі власникам земельних часток (паїв).

Проте, через повномасштабне збройне вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року, земельна реформа фактично зупинилась. Разом з тим, через воєнні дії як в нашій державі, так і у інших країнах значно погіршилась екологічна безпека, що несе за собою глобальну проблему цивілізації. Оскільки в стані війни існує загроза хімічної, біологічної, ядерної катастроф, унаслідок використання зброї масового знищення для мирного населення України.

Однак, попри введений воєнний стан, в жодному разі не варто зупиняти земельну реформу, а навпаки пристосувати її до сучасних реалій, в тому числі коригувати поставлені завдання реформи до умов воєнного стану та подальшого післявоєнного відновлення, адже врегулювання земельних відносин відіграє неабияку роль в умовах воєнного стану і від цього залежить безпека не лише земельної та аграрної сфер, а й усієї країни в цілому.

Головними завданнями земельної реформи на думку А. Мартина є: перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність; повернення громадам можливості повноцінно управляти землями в межах своєї території; рівноправний розвиток різних форм господарювання на землі, формування багатоукладної економіки; здійснення комплексного планування території громади; оцінки земель та збереження землеустрою; забезпечення публічності та відкритості кадастрових систем; подолання проявів земельного рейдерства [4].

У зв'язку із відкриттям ринку земель сільськогосподарського призначення, що відбулося 1 липня 2021, власники таких земель набули права вільного розпорядження власними земельними ділянками. Проте, після збройного повномасштабного вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року, задля забезпечення безпеки та пристосування земельних відносин до нової дійсності, законодавцем було прийнято ряд змін до законодавчих актів, якими змінено правовий статус земель та порядок їх використання.

Нові реалії в умовах воєнного стану вимагала вагомих та стрімких змін у чинному законодавстві задля ефективного регулювання ним суспільних відносин. Через це, у період дії запровадженого правового режиму на території України – воєнного стану, чинне законодавство, яке врегульовує земельні правовідносини, змінювалося неодноразово. Деякі нововведення, що були прийняті на початку дії воєнного стану, законодавцем наразі змінено або послаблено, а також для певних правовідносин, які зумовлені воєнними діями (або іншими факторами), запроваджено нове регулювання.

14 травня 2022 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» № 564 від 07 травня 2022 року [5], якою протягом дії воєнного стану в Україні та одного місяця з дня його припинення/скасування припинено доступ

користувачів до ДЗК в межах адміністративно-територіальних одиниць, перелік яких затверджується Державною службою з питань геодезії, картографії і кадастру за погодженням з Міністерством аграрної політики та продовольства. Наслідок цього – ринок землі, функціонування якого лише набирало обертів у середині 2021 року – завмер. Адже, без доступу до даних реєстрів посвідчення договорів купівлі-продажу земельних ділянок, реєстрація права власності – неможливі. Беззаперечно, одним із найважливіших запроваджень, стали зміни щодо функціонування Державного земельного кадастру на період дії воєнного стану. Насьогодні робота Державного земельного кадастру відновлена, проте, КМУ запроваджено ряд особливостей, пов'язаних із внесенням відомостей до нього, з порядком їх оприлюднення і користування тощо. Зокрема, територіальним громадам сіл, селищ, міст надано можливість передавати в оренду земельні ділянки, що надані територіальній громаді у комунальну власність, без необхідності державної реєстрації права власності на такі ділянки.

Додатково, на аналогічний строк, 14 травня 2022 року Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання регулювання земельних відносин» № 563 від 10 травня 2022 року [6] було призупинено реалізацію пілотного проєкту, згідно з яким розробники документації із землеустрою мали б отримали можливість вносити відомості до ДЗК самостійно.

З урахуванням необхідності воєнного часу, було введено спрощений механізм передачі земельних ділянок у користування через проведення посівної кампанії і 07 квітня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-ІХ від 24 березня 2022 року [7].

Зокрема, згідно з Законом № 2145-ІХ було поновлено чимало договорів, які стосувалися оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію та земельного сервітуту земельних ділянок, в частині строків користування, які закінчилися після введення воєнного стану. Також такі відновлення стосувалися не витребуваних та нерозподілених земельних ділянок, земельних ділянок, які знаходяться у приватній власності. Така ініціатива була спрямована на підтримку сільського господарства та ефективного використання земель під час воєнного часу.

Також Законом № 2145-ІХ визначено умови та вимоги щодо порядку формування нових земельних ділянок та документації, на підставі якої здійснюється таке формування, умови щодо зберігання такої документації. Окрім того, законодавець встановив право орендаря, суборендаря земель сільськогосподарського призначення будь-якої форми з правом передати своє право оренди чи суборенди іншій особі з метою користування земельною ділянкою на строк до одного року.

09 червня 2022 року набрав чинності Закон України № 2247-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [8], який змінив правила регулювання земельних відносин на час війни.

Мета Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» на думку О. Зигрій полягала насамперед у запровадженні спеціальних правил щодо володіння, користування та розпоряджання землею, що мали б забезпечити найбільш невідкладні та значущі потреби у земельних ділянках суб'єктів, які мають вагоме значення для національної економіки, аграрного сектору та громадян України в умовах воєнного стану. Крім того, метою цього закону є також встановлення спрощеної системи встановлення та зміну цільового призначення земельних ділянок, а також надання в оренду земель державної й комунальної власності для розміщення виробничих

потужностей релокованих підприємств; створювати пункти тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб; ведення виробництва с/г продукції; стабільної роботи систем газотранспортування та газорозподілення, водопостачання та водовідведення, теплогенерації, електронних комунікацій тощо [9, ст. 155].

21 березня 2022 року набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» № 326 від 20 березня 2022 року (надалі – Порядок) [10], якою встановлено процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації починаючи з 19 лютого 2014 року. Зокрема, Порядком запроваджено основні показники для оцінки шкоди, завданої земельним ресурсам, що включає шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів.

Основні показники, які оцінюються згідно Порядку: витрати на рекультивуацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництво, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону; збитки, завдані власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення; витрати на відновлення меліоративних систем; шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості; шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами [10].

З огляду на перелік нормативно-правових актів, якими станом на сьогодні визначено порядок регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану, доречно виділити основні зміни в регулюванні земельних відносин, які полягають в наступному: земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності можуть надаватися в користування лише для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. У разі передачі землі, яка не призначена для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, цільове призначення не змінюється (1); безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється (2); формування нових земельних ділянок, окрім спрощеної передачі в оренду, забороняється (3); земельні торги щодо прав оренди, емфітевзису, суперфіцію щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності не проводяться (4); земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності, права оренди, емфітевзису щодо яких виставлені на земельні торги, переможець у яких невизначений, підлягають передачі в оренду. Вимоги частини п'ятої статті 136 Земельного кодексу України у разі передачі таких земельних ділянок в оренду не застосовуються (5); земельні торги щодо набуття права оренди, емфітевзису, суперфіцію щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності, які оголошені і незавершені до набрання чинності цим підпунктом, вважаються скасованими (6); оголошення нових земельних торгів щодо набуття права оренди, емфітевзису, суперфіцію щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності забороняється (7) [11].

Слід також наголосити на важливості податкових змін, які торкаються земельних відносин. Зокрема, тимчасово, на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому припинено або скасовано воєнний, надзвичайний стан,

згідно норм Податкового кодексу України: не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (земельні частки (паї), що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації, та перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, а також за земельні ділянки (земельні частки (паї), визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди [12].

Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації, визначається Кабінетом Міністрів України.

Ці та інші зміни до законодавства були спрямовані на забезпечення безпеки землевласників та користувачів, полегшення та оптимальне використання земельних ділянок за призначенням, якщо не власниками, то іншими спроможними користувачами. Проте, на об'єктивну думку, це може стати причиною виникнення конфліктів та спорів в майбутньому, зокрема тоді, коли запроваджений воєнний стан буде скасовано чи припинено.

Однак наразі, враховуючи інтенсивність бойових дій, тимчасову окупацію або навпаки звільнення від окупації адміністративно-територіальних одиниць, збільшується кількість звернень, пов'язаних із відновленням правовстановлюючих документів, частина яких була знищена внаслідок таких військових дій, що тягне за собою: виникнення земельних спорів з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб; межові спори у межах території територіальних громад і спори щодо обмежень у використанні земель та земельних сервітутів; збільшення кількості спорів, пов'язаних із безоплатною передачею земельних ділянок у власність; неможливість використання земельних ділянок, на території яких відбувались бойові дії, через пошкодження/знищення, наявності небезпеки для життя та здоров'я власників/користувачів (наприклад через мінування або залишків нерозірваних боєприпасів) тощо.

Поряд із цим, через існуючі фактори залишається катастрофічною ситуація і у екологічному аспекті, адже через військові дії завдається шкода навколишньому природному середовищу, рослинному та тваринному світу, а також природним ресурсам. Так, екологічна безпека під час воєнного стану стає надзвичайно важливою глобальною проблемою для цивілізації. Ця проблема виникає через можливу гуманітарну катастрофу, яка може статися внаслідок воєнних дій та незабраних тіл окупантів на територіях конфлікту.

Майже щодня виникають події, що у результаті воєнних дій регулярно призводять до забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів та ґрунту небезпечними речовинами. Слід згадати якого масштабу екологічної катастрофи набуло умисне знищення окупантами Каховського водосховища через підлив Каховської ГЕС у червні 2023 року, який завдав значних збитків сільському господарству України, енергетиці, житловому фонду, об'єктам транспортної інфраструктури та довіллю загалом. При цьому, орієнтовна сума збитків завданих довіллю становить 146,4 млрд. грн. Серед наслідків від підливу росією дамби Каховської ГЕС: затоплення 5 населених пунктів, зменшено об'єм води на 14,775 млрд куб. км., площа підтоплених лісів склала 63 689 га [13].

У своїй роботі Каховська ГЕС забезпечувала річне регулювання стоку Дніпра для живлення електроенергією, зрошення та водозабезпечення засушливих районів півдня

України і навігацію від Херсона до Запоріжжя. Спорудження Каховського гідровузла забезпечувало підняття рівня води в річці Дніпро, забезпеченню сільськогосподарських угідь, утворенню Каховського водосховища та вироблення електроенергії на ГЕС.

В цілому, з початку повномасштабного вторгнення рашистських окупантів за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України зафіксовано 257 випадків екоциду: підриви складів паливно-мастильних матеріалів, сховищ нафтопродуктів з відповідними наслідками для довкілля, авіаудари по підприємствах, які використовують небезпечні хімічні речовини у виробництві, пошкодження та руйнування очисних споруд, вилив стоків у водойми, пошкодження ґрунтового покриву, горіння лісів – особливо на територіях природно-заповідного фонду [14].

В той же час, за даними офіційного веб-ресурсу і мобільного додатку Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «ЕкоЗагроза», станом на початок серпня 2023 року отримано більше 2500 звернень щодо наслідків воєнних дій та впливу на довкілля з приблизно оціненими збитками у майже 2100 млрд. грн.

У зв'язку з неодмінними економічними труднощами, спричиненими війною, у державі були впроваджені певні послаблені для господарюючих суб'єктів підприємницької діяльності. Проте, водночас існують обмеження, які були введені з стратегічною метою.

З метою врегулювання особливостей екологічних відносин в умовах воєнного стану ще на початковому етапі масштабних воєнних дій Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України прийняли відповідно закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» № 2132-IX від 15 березня 2022 року [15], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX від 24.03.2022 року [7] та постанову «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» № 303 від 13 березня 2022 р. [16].

Особливу увагу слід приділити Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану» [15]. Цей закон був розроблений з метою здійснення заходів у сфері природоохорони (забезпечення відповідних заходів для збереження природи та довкілля під час періоду воєнного стану), захисту прав суб'єктів господарювання у сфері користування надрами (крім нафти і газу), забезпечення обороноздатності держави (впровадження заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та обороноздатності країни), регулювання та спрощення відновлювальних робіт (забезпечення відповідного регулювання та спрощення процесу відновлення інфраструктури та ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану та у відбудовний період). Цей закон відіграє важливу роль у забезпеченні екологічної та соціально-економічної стійкості під час війни та в процесі відновлення після її закінчення.

Ключовими змінами у сфері охорони довкілля, запропоновані законом, є:

1) Для єдиної державної системи цивільного захисту передбачені додаткові завдання у відбудовний період після завершення воєнних дій.

Цим законом внесено зміни до статей 8, 16, 83 Кодексу цивільного захисту України, відповідно до яких доповнюються основні завдання єдиної державної системи цивільного захисту у відбудовний період, передбачається встановлення КМУ загального плану та змісту заходів відновлювальних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Так, серед іншого, додатковими завданнями є:

- проведення цільової мобілізації для ліквідації наслідків ведення воєнних дій та надзвичайних ситуацій;
- ліквідація наслідків воєнних дій у населених пунктах та на територіях, що зазнали впливу засобів ураження;
- вжиття заходів для відновлення об'єктів критичної інфраструктури сфери життєзабезпечення населення;
- визначення населених пунктів та районів, що потребують проведення гуманітарного розмінування, маркування небезпечних ділянок, проведення очищення (розмінування) територій;
- залучення до ліквідації наслідків ведення воєнних дій та надзвичайних ситуацій міжнародної допомоги.

2) Виключено відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій з переліку видів планованої діяльності, які підлягають оцінці впливу на довкілля.

Зокрема, згідно абзацом 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», оцінці впливу на довкілля не підлягає планована діяльність, спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків антитерористичної операції на території проведення антитерористичної операції на період її проведення, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України, відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій.

3) Зупинено на період дії воєнного стану дію деяких обмежень, визначених Законом України «Про тваринний світ», у частині виконання низки робіт у період, який їх обмежує (з 1 квітня по 15 червня), зокрема, проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму, здійснення всіх видів рубок, меліоративного вилову біоресурсів.

Загалом, реалізація права кожного на чисте і безпечне для життя і здоров'я довкілля передбачає можливість кожного дихати чистим повітрям, вживати безпечну питну воду, відпочивати в природних зонах, таких як ліси та водойми, збирати ягоди, гриби, займатися полюванням чи рибальством тощо. Однак військова агресія створює серйозну загрозу та реальну перешкоду для здійснення цих екологічних прав і можливостей. За даними Міністерства оборони України, протягом лише за перших 20 днів військового вторгнення на територію України було випущено близько 900 ракет типів та калібрів, під час детонації яких створились різні хімічні сполуки (такі як чадний газ, бурий газ, вуглекислий газ, формальдегід, азот, діоксид азоту, пари ціанистої кислоти тощо), які забруднюють повітря та негативно впливають на навколишній ґрунт і інше середовище [17].

Враховуючи катастрофічний вплив військової агресії російської федерації, включаючи її наслідки для екологічної безпеки міст України, ця сфера обов'язково потребує адекватної правової реакції. У цьому контексті напрями нормативно-правового забезпечення повинні охоплювати не лише всі аспекти існуючих традиційних (пацифічних/мирних) і нововиявлених форс-мажорних (воєнних/мілітарних) екологічних відносин, але також стати основою для екологічно збалансованого відновлення країни.

Отже, внаслідок військової агресії в Україні виникли надзвичайно складні умови, в яких не тільки неможливо забезпечити та гарантувати, але й реалізувати конституційне право кожного на чисте та безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також пов'язані з цим екологічні права. Особливо це стосується екологічної ситуації у зоні воєнних дій, яка представляє собою реальну загрозу для життя і здоров'я людей та робить неможливим

проживання або, навіть, потенційне перебування в чистих та безпечних екологічних умовах. Додатково, громадяни не можуть у повній мірі використовувати природні ресурси та блага для задоволення своїх фізіологічних потреб і особистих інтересів. Все це у поєднанні створює надзвичайно складні умови для реалізації конституційних екологічних прав громадян в Україні. Разом з тим, в умовах війни, державні інституції не можуть забезпечити повноцінний захист екологічних прав громадян. Проте, незважаючи на всі труднощі екологічної та військової ситуації в Україні, як державі, так і громадянам, важливо об'єднати всі доступні зусилля і зробити все можливе для моніторингу стану навколишнього середовища, виявлення та документування фактів екологічних військових злочинів з боку країни-агресора, визначення обсягів та наслідків екологічної шкоди тощо. Все це в комплексі, також буде сприяти в подальшому, в мирній перспективі, дотриманню та захисту прав кожного на чисте і безпечне для життя та здоров'я довкілля [18].

Висновки

Виникнення нової реальності під час воєнного стану вимагає серйозних та швидких змін у чинному законодавстві з метою ефективного регулювання суспільних відносин. Починаючи з моменту введення воєнного стану на території нашої держави, законодавство, що регулює земельні відносини, було піддане численним змінам. Законодавець системно підійшов до регулювання земельних відносин у цих умовах воєнного стану, передбачаючи як спрощення для забезпечення функціонування аграрного сектору економіки та прискореного відновлення інфраструктури України, так і суттєві обмеження, деякі з яких згодом були пом'якшені. При цьому як спрощення, так і обмеження в регулюванні земельних відносин під час воєнного стану були спрямовані на встановлення пріоритету для суспільних інтересів перед приватними..

Не можливо залишити без уваги існуючу екологічну ситуацію, яка вимагає проведення оптимізації інституційно-правових складових питання забезпечення екологічної безпеки та прав громадян у сфері екології в умовах воєнного стану, а також перегляду нормативно-правових актів, що стосуються екологічного моніторингу, аудиту та страхування, покращення системи повноважень органів місцевого самоврядування у сфері екології під час воєнних дій та впровадження системи компенсації збитків, заподіяних російською агресією навколишньому середовищу.

Таким чином, хоч і сили безпеки й оборони наближають нашу Перемогу на рашизмом, однак нині є доцільним переглянути та відповідним чином адаптувати основні цілі державної екологічної та земельної політики з урахуванням поточної ситуації (адаптувавши їх до правового режиму воєнного часу), переорієнтувати їх на умови й виклики сьогодення, подолання наслідків воєнного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради УРСР від 18 грудня 1990 року № 563-XII. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 10. Ст. 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12>
2. Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю): Закон України від 18 січня 2001 року № 2242-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 11. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2242-14#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31 березня 2020 року № 552-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020. № 20. Ст.142.

4. Мартин А. Земельна реформа – це далеко не один лиш обіг сільськогосподарських земель. Голос України. 2020. 12 черв. № 94. URL: <http://www.golos.com.ua/article/331844>.
5. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 року № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text>
6. Деякі питання регулювання земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 № 563. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2022-p#Text>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>
9. Зигрій О., Ятчишина І., Чижовська Н. Особливості регулювання земельних відносин під час воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 2023. Випуск 1 (33). С. 153-158.
10. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
11. Новели земельного законодавства в умовах воєнного стану: адвокат Дмитро Навроцький. 13.06.2023р. URL: <https://advokatpost.com/novely-zemelnoho-zakonodavstva-v-umovakh-voiennoho-stanu-advokat-dmytro-navrotskyj/>
12. Податковий кодекс України: Закон України від 04 жовтня 2018 року. № 2530-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17. ст. 112.
13. ЕкоЗагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/>
14. Стрілець Р. Екологічні наслідки війни в Україні. Українська правда. 2022. 22 червня. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/>
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: Закон України від 15 березня 2022 року № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
16. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 року № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>
17. Омельчук О. Природа та війна: як військове вторгнення росії впливає на довкілля України. Центр екологічних ініціатив «Екодія». URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html>
18. Антонюк У.В. Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії. Право та державне управління. 2022. № 3. С. 42–47. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/6.pdf